

LITURGIE PODLE DR. KARLA FARSKÉHO a její vnímání z pohledu tradice a současnosti

K 100. výročí od jejího vzniku

Tomáš Butta

Na obálce a v publikaci jsou ilustrace od výtvarníka
a duchovního CČSH Mgr. Lumíra Čmerdy (1930–2021).

Liturgie podle dr. Karla Farského a její vnímání z pohledu tradice a současnosti

K 100. výročí od jejího vzniku

ThDr. Tomáš Butta, Th.D.

Sazba a obálka: Ing. Pavel Blažek, jpb

Jazyková korektura: Mgr. Jana Krajčíříková

Předtisková korektura: Mgr. Marie Jandová, Th.D.

Tisk: Josef Sedláček Sprint Servis

Počet stran: 104

Vydala Církev československá husitská

v edici Blahoslav

Vydání první Praha 2025

Copyright © Tomáš Butta, 2025

ISBN: 978-80-7000-210-0

Obsah

<i>Slovo na úvod</i>	5
1. Spirituální a dějinně-kulturní zdroje	
Liturgie podle dr. Karla Farského	9
1.1 Staroslověnská liturgie	10
1.2 Bohoslužba v době husitské	11
1.3 Římská mše	14
2. Vznik Liturgie podle dr. Karla Farského a její utváření a přijetí v roce 1924	19
3. Ke smyslu, stavebnosti a výkladu	
Liturgie	23
3.1 Střed liturgie a její části	23
3.2 Úvod k bohoslužbě	24
3.3 Modlitby	24
3.4 Zvěstování	25
3.5 Obětování	26
3.6 Zpřítomnění	26
3.7 Sjednocení	27
3.8 Přijímání	27
3.9 Požehnání	28
4. Některá témata a otázky vztahující se k liturgickému životu v současnosti	29
4.1 Velikonoční události jako jádro liturgie	29
4.2 Bible a Liturgie podle dr. Karla Farského ..	31

4.3	<i>Zvěstování v okruhu církevního roku</i>	34
4.4	<i>Přístup k řádu bohoslužebných čtení</i>	36
4.5	<i>Evangelium a jeho vztažnost se starozákonními texty</i>	38
4.6	<i>Předčítání z epíštol o nedělích a svátcích ..</i>	40
4.7	<i>Biblické texty ke svátkům svědků Páně a památným dnům</i>	41
4.8	<i>Mimobiblická čtení v liturgii</i>	42
4.9	<i>Slovo a hudba v liturgii</i>	47
4.10	<i>Poznámky k tématu liturgie a mystika</i>	48
4.11	<i>Ekologické motivy v Liturgii podle dr. Karla Farského</i>	51
4.12	<i>Liturgie v čase rozvinutých komunikačních technologií</i>	55
	<i>Závěrem</i>	59
	<i>Poznámky</i>	61
	<i>Seznam literatury a pramenů</i>	82
	<i>Z textů a článků autora</i>	96

Slovo na úvod

V roce 2024 uplynulo 100 let od přijetí Liturgie podle patriarchy dr. Karla Farského na I. sněmu Církve československé (husitské). Utvoření vlastního bohoslužebného útvaru bylo činem a dílem bratra dr. Karla Farského a souvisí úzce se vznikem a cestou novodobé křesťanské církve, hledající vyjádření vlastní víry, zbožnosti a liturgického slavení. Bez vlastní specifické bohoslužby, která však respektuje liturgické dědictví východní, západní i reformační, by nebyla samostatná cesta Církve československé husitské dost dobře možná.

Ve snaze přispět k hlubšímu porozumění a k rozhovorům o naší bohoslužbě, která je slavena více než 100 let, vzniklo i toto mé kratší teologické pojednání. Je rozděleno do čtyř částí. Nejprve je pozornost obrácena k pramenům a zdrojům, na které Farského liturgie přímo nebo nepřímo navazuje a ze kterých vychází, a těmi jsou cyrilo-metodějské dědictví, podoby bohoslužby doby husitské a české reformace a zejména římská západní mše spojená s novodobými snahami o její reformu a obnovu. Stručně je připomenut vznik Liturgie v počátečním období naší církve a některé osobnosti, které se na liturgické tvorbě spolu s Karlem Farským také podílely. Těžiště pojednání je ve třetí části a tou je pokus o zvěstnou interpretaci a teologický výklad Liturgie podle dr. Karla Farského – jejího průběhu,

částí a textu s respektem k Božímu tajemství a se zřetelem k víře a nauce církve i s přístupem osobní víry. Čtvrtá část zohledňuje některá aktuální témata a otázky diskutované v naší církvi i ekumeně, vztahující se k liturgickému životu v současnosti.

Liturgie a její zvěstný a spirituální obsah i rozmanitost kulturně-dějinných vrstev přitahovala i teology naší církve v různých dobách. Liturgii vykládal bohoslovcům dr. Karel Farský, jejímu porozumění a objasňování se věnovali zejména prof. Alois Spisar, prof. František Kovář, prof. Miloslav Kaňák, prof. Zdeněk Trtík, prof. Otto Rutrle, prof. Milan Salajka a další teologové a učitelé. K jejich badatelským poznatkům a přístupům je dobré a užitečné se stále vracet a čerpat z nich živou a pro církve nosnou inspiraci, jakkoli jejich díla vznikala v určitém časovém kontextu, který je jiný než ten náš.

Hluboký teologický zájem o liturgii by měl provázet přípravu a službu každého duchovního, a touhu po obsahovém rozkrývání tajemství a přiblížení smyslu liturgie by měl mít každý věřící, jak tomu v církvi napomáhá a je určena liturgická a mystagogická katecheze. Přesto je výklad liturgie vázán na potřebnou odbornou znalost v oboru praktické teologie a liturgiky i v dalších disciplínách. V Církvi československé husitské se liturgické tematické věnují zejména po odborné stránce bratr dr. Pavel Kolář, učitel na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy, bratr Mgr. Vladimír

Hraba, autor přehledné publikace s názvem *Kristus vprostřed nás*, bratr emeritní biskup dr. Petr Šandera ve spjatosti se spiritualitou a bratr biskup Lukáš Bujna, který je hlavním tvůrcem třídílné *Bohoslužebné knihy Církve československé husitské*, která vyšla v letech 2013–2015 a v níž je tvůrčím způsobem využit ekumenický lekcionář. Dlouhodobě se hudební stránkou liturgie a písňovou tvorbou zabývá bratr PaedDr. Zdeněk Kovalčík svými odbornými studii a popularizačními články. Mohli bychom jmenovat i další, kteří přispívají k objasňování liturgie z různých aspektů.

K tomuto pojednání je připojen seznam pramenů a literatury autorů z naší církve i z ekumeny. Samostatně jsou uvedeny publikace, studijní texty a články, které jsem v průběhu let k tomuto tématu napsal a vydal od chvíle, kdy mě oslovila a trvale zaujala Liturgie dr. Karla Farského.

Tato publikace je vydána jako studijní materiál naukového odboru Úřadu ústřední rady Církve československé husitské a je určena bohoslovcům, duchovním a všem, kdo se chtějí s liturgií pozorně seznamovat a hlouběji poznávat její tajemství, hloubku, krásu a nepřehledné duchovní bohatství pokladu víry a křesťanské spirituality.

Tomáš Butta
patriarcha

Leden L. P. 2025

1. Spirituální a dějinně-kulturní zdroje Liturgie podle dr. Karla Farského

Liturgie podle návrhu dr. Karla Farského byla přijata a schválena na I. řádném sněmu CČS v srpnu roku 1924 jako oficiální bohoslužebný řád Církve československé husitské. Návrh zněl: „Společná bohoslužba – liturgie, mše – budiž v CČS slavena dle posledního přepracovaného návrhu br. patriarchy dr. Karla Farského“.¹

Liturgie podle patriarchy dr. Karla Farského je slavena v Církvi československé husitské 100 let, avšak její spirituální a dějinně-kulturní zdroje sahají mnohem hlouběji do minulosti.

Bohoslužebný život na našem území, i přes dominující vliv západní římské mše, byl přesto v minulosti mnohem pestřejší a různorodější. A to se projevuje i na zdrojích Liturgie Karla Farského. Na našem území Čech a Moravy měla svůj význam a vliv staroslověnská liturgie, bohoslužba v době husitské a také již zmíněná římská mše, a to jednak ve své podobě po Tridentském koncilu, vymezujícím se vůči reformaci, tak i projevující se snahy obnovit římskou mši v nové době. Pokusme se přiblížit si tyto tři tradice a bohoslužebné typy ve vztahu k Liturgii podle patriarchy dr. Karla Farského jako její možné bezprostřední i vzdálené inspirační zdroje.

1.1 Staroslověnská liturgie

Jakou podobu měla staroslověnská liturgie, která je spojena s příchodem a působením Konstantina-Cyrila a Metoděje – křesťanských misionářů pocházejících ze Soluně?

Pravoslavní liturgisté zdůrazňují, že se jednalo o byzantskou liturgii,² tedy východní pravoslavnou.³ Podle jiných badatelů se jednalo o překlad západního římského misálu do slovanského jazyka. Další z badatelů vyslovili hypotézu, že se jednalo o Liturgii sv. Petra.⁴ Ta byla charakteristická tím, že propojovala východní byzantský obřad s římským kánodem. V době, kdy působili Cyril a Metoděj na Velké Moravě, nebyla ještě křesťanská církev rozdělena na východní a západní, k tomu dochází až v roce 1054. Východní a západní spiritualita se setkávaly, propojovaly a směšovaly. Cyrilometodějská liturgie odrážela toto kulturní setkávání a propojování. Právě takový charakter má i Liturgie podle dr. Karla Farského a jsou na ní patrné vlivy nejen římské mše, ale i východní liturgie sv. Jana Zlatoústého.⁵

Z této starobylé východní a staroslověnské tradice pochází ve Farského liturgii prosebné zvolání: „Kyrie eleison!“ „Gospodi pomiluj!“ „Pane, smiluj se.“⁶ Karel Farský toto trojí jazykové odlišení – řecky, staroslověnsky a současným jazykem – vysvětloval tak, že křesťanství k nám přišlo z Řecka prostřednictvím věrozvěstů Cyrila a Metoděje, kteří

užívali staroslověnštinu. Současná čeština odkazuje k tomu, že má být bohoslužba slavena srozumitelnou řečí.⁷

1.2 Bohoslužba v době husitské

Husitství je pozoruhodným obdobím i z hlediska vývoje křesťanské bohoslužby.⁸ Husitství mělo i silný národní důraz, a to se projevovalo v překladech liturgických textů a latinských zpěvů do češtiny, ale i v jejich nové tvorbě. Zpěv v českém jazyce prosazoval Mistr Jan Hus v Betlémské kapli. Z doby před rokem 1419 pochází anonymní traktát *O zpívání lidu (De cantu vulgari)*. Autor v něm obhájí zpěv v češtině a přichází s podnětem, aby se bohoslužebný obřad konal česky. Zdůvodňuje z Bible i z tradice, že se mají věřící modlit a naslouchat kázání v rodném jazyce.⁹

Překlad mše do češtiny bývá přičítán Jakoubkovi ze Stříbra, přestože pražané na základě synodního usnesení zachovávali latinu, avšak epištoly a evangelium byly čteny v češtině. Jedinečným dokladem vstupování češtiny do liturgie je *Jistebnický kancionál*. Zde je i staročeský „Otčenáš“.¹⁰

Modlitba Páně s nápěvem z doby husitské byla prostřednictvím Josefa Františka Píchy vřazena do Liturgie Farského poté, co se již objevila v *Českém misálu* v roce 1920.¹¹ Rozvoj českého zpěvu při bohoslužbě dokládají i graduály utrakvistických literátských bratrstev, zvláště v 2. polovině 16. století.¹²

2. Vznik Liturgie podle dr. Karla Farského a její utváření a přijetí v roce 1924

Význačnými představiteli liturgické tvorby první generace Církve československé (husitské) jsou Karel Farský, Alois Tuháček, František Kalous a Josef František Pícha.

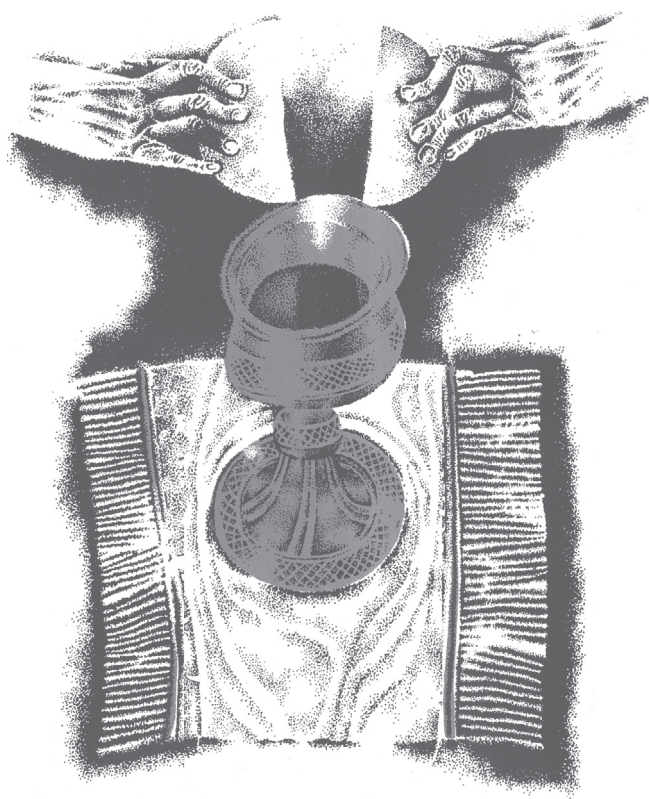
Karel Farský – modernistický a vlastenecký kněz – navázal na předcházející reformní snahy v 19. století, které zahrnovaly i překlad latinské mše do českého jazyka. Významným dílem, které vzešlo z prostředí Klubu reformního duchovenstva, byl tzv. *Český misál*. Vycházel i přes církevní zákaz v letech 1919–1920 v sešitovém vydání. Podle prvního sešitu byly slaveny české bohoslužby o Vánocích 1919 ve značném množství kostelů. Farský se držel římské mše, která byla východiskem jeho českého překladu mše i jeho další tvorby, respektive dílčích, v duchu modernismu pojatých úprav. Tzv. *Český misál* se stal první bohoslužebnou knihou nově vzniklé Církve československé (husitské) v roce 1920.

Novou liturgickou tvorbu v počátcích církve představuje prof. Alois Tuháček. Předložil návrh nové liturgie.⁴¹ I když v jeho návrhu zůstává římský mešní řád zachován, byl inspirován Liturgií sv. Jana Zlatoústého. Zřejmě tato orientace k východní liturgii byla důsledkem tehdejšího jednání se Srbskou pravoslavnou církví a vysvěcení na bis-

kupa Matěje Pavlíka, kterého se účastnil. Vytvořil tak syntézu římské mše a Liturgie Jana Zlatoústého.⁴² Vedle východní liturgie čerpal Tuháček z bohoslužby anglikánské, skotské a francouzské starokatolické.⁴³ Nikdo tak radikální čin neočekával.⁴⁴ Mezi Aloisem Tuháčkem a Karlem Farským probíhal živý dialog, v němž se tříbily rozdílné pohledy. Farský do tvorby Tuháčka neustále zasahoval, což Tuháček přijímal s velkou nevolí. Nakonec v červenci roku 1922 zakázal sazbu svého návrhu. Farský se ujal tvorby návrhu liturgie pro Církev československou (husitskou) sám a v roce 1923 byl vydán tento jeho návrh. I když navazoval na Tuháčkův návrh, přesto jeho liturgie tvoří svébytný celek.

V té době sloužili duchovní CČS podle římského ritu přeloženého do češtiny a na Moravě byla zaváděna Matějem Pavlíkem, vysvěceným v Srbsku jako biskup Gorazd, Liturgie sv. Jana Zlatoústého. V době tzv. pravoslavné krize hrozil rozkol v učení i bohoslužbě. Proto Farský viděl jako nutné dosáhnout jednoty v bohoslužbě nové církve. Obrátil se na svého spolupracovníka prof. Josefa Františka Píchu,⁴⁵ rodáka z jihočeského Husince působícího ve Vodňanech. S ním již Karel Farský spolupracoval na hudebních částech Českého misálu.⁴⁶ J. F. Pícha měl dobré znalosti židovského zpěvu, pravoslavné hudby, gregoriánského chorálu, utrakvistických pramenů,⁴⁷ ale inspiroval se i v lidové hudbě.

Farského návrh Liturgie s Píchovým zhudebněním se v církvi ujal a tato liturgie církev spojila. J. F. Pícha to vyjádřil podle slov Farského takto: „V době, kdy nám hrozil největší rozkol v pravoslavné krizi, kdy jsme byli nejednotní v učení, vyznání i ritu, liturgie spojila a sjednotila Čechy i Moravu v jeden sbor služebníků Nejvyššího.“⁴⁸ Tato liturgie byla doporučena na I. sněmu prof. Františkem Kalousem.⁴⁹ Ten ji charakterizoval takto: „Liturgie bratra Farského, v níž se přidržuje římského způsobu, jenž obohacuje prvky pravoslavnými i evangelickými, ale tak, že vše tvoří organický, samostatný celek.“⁵⁰

3. Ke smyslu, stavebnosti a výkladu Liturgie

3.1 *Střed liturgie a její části*

Liturgie je zcela zvláštní příležitostí a jedinečnou možností, kdy v konkrétním místě a čase se můžeme setkávat s Bohem v Ježíši Kristu ve slovu a svátostném jednání církve.

Liturgii můžeme teoreticky členit na různé její části a rozpoznávat v ní různé religiozní a rituální prvky, slovní vyjádření i znamení a symboly,⁵¹ které jsou velmi starobylého původu. Liturgie či křesťanská bohoslužba bývá tradičně členěna do dvou hlavních částí – jako část slova či bohoslužba slova pro všechny a část svátostná neboli bohoslužba věřících či vlastní eucharistická bohoslužba, kdy svátost přijímají jen pokřtění.⁵² Tyto části mají svůj dějinný původ v tzv. bohoslužbě katechumenů a bohoslužbě věřících. V obou případech, ať již je zaměřena na zvěstované slovo nebo na slavení svátosti večeře Páně, je však jejím středem Bůh v Ježíši Kristu.⁵³

Ve Farského liturgii je obojí spojeno, neboť Ježíš zvěstující a učící je tentýž, který přináší oběť za druhé.⁵⁴ Jeho slovo i jeho oběť mají být s vírou přijímány (J 17,8; J 6,35).

Současná Liturgie podle patriarchy Karla Farského je členěna na sedm částí: Úvod k bohosluž-

bě, Modlitby, Zvěstování, Obětování, Zpřítomnění, Sjednocení, Přijímání a Požehnání.⁵⁵

3.2 Úvod k bohoslužbě

První část je označena jako „Úvod k bohoslužbě“. K této části patří přípravné modlitby duchovního a věřících,⁵⁶ které vedou k soustředěnosti. Na začátku zaznívá apoštolský pozdrav duchovního (2 K 13,13), na který odpovídá obec, shromáždění věřících. Celá liturgie Farského má dialogický charakter a vyžaduje společenství alespoň dvou nebo tří věřících (Mt 18,20). Pronášejí se společné úvodní modlitby k Bohu, které mají responsoriální ráz.⁵⁷ Chvilka ticha je příležitostí pro zpytování svědomí a vnitřní modlitbu a po ní následuje společná kající modlitba s přiznáním hříchů a prosbou o Boží odpuštění. Hřích jako porušení Božího řádu má čtyři roviny vztahu – vůči Božímu stvoření, vůči samotnému Bohu, vůči sobě a vůči bližním.⁵⁸ Na kající responsorium zaznívá biblický verš zaslibující a zvěstující Boží odpuštění.⁵⁹

V této úvodní části se máme připravit, soustředit, uvědomit si svoji vzdálenost od Boha, prosit o odpuštění a být otevřeni s důvěrou tomu, co nám Bůh skrze Ježíše Krista dává.

3.3 Modlitby

Další část je označena jako „Modlitby“. Modlit-

by prostupují celou bohoslužbu od chvíle přípravy až do jejího závěru po přijímání. Zvláštní vřazení mají však v části zvané Tužby. Tyto „tužby“ vycházejí z pravoslavných modliteb, které se nazývají ektenie.⁶⁰ Sem se zařazují recitované přímluvy, prosby a další modlitby. Ve staré církvi měly přímluvné modlitby zpravidla toto pořadí – prosby za církev, za pronásledované křesťany, za svět a za strádající a trpící.⁶¹

Přímluvy přecházejí v modlitbu „Přispěj nám“,⁶² obracející se k Bohu, „jehož moc je nevysslovná a milosti síla nevypravitelná“. Modlitba je zakončena oslavou trojjediného Boha Otce, Syna a Ducha svatého.⁶³ Odpovědí věřící obce na oslavu trojjediného Boha (L 2,14a; 1 Tm 1,17; Ju 1,25) je přání míru a pokoje lidem na zemi (L 2,14b).

3.4 Zvěstování

Čtení z Bible je od nejstarších dob součástí křesťanské bohoslužby a má svůj původ v synagogální liturgii.⁶⁴ Čtení z Bible má své místo v části slova neboli „Zvěstování“. Zpravidla se čte nejprve ze Starého zákona, který je chápán v křesťanství jako zaslíbení Krista (Ř 15,8), pak následuje čtení z epištoly, které obsahuje svědectví o Kristu, ve kterém starozákonní zaslíbení došlo naplnění (L 4,21). Vrcholem je třetí čtení neboli čtení z evangelia.⁶⁵ V evangeliích jsme Ježíši Kristu nejbližší, neboť obsahují jeho slova a činy. V pravém slova

4. Některá témata a otázky vztahující se k liturgickému životu v současnosti

4.1 Velikonoční události jako jádro liturgie

Velikonoční tajemství Kristovy smrti a vzkříšení (*mysterium paschale*) je jádrem nejenom celého křesťanského církevního roku, ale i každé liturgie slavené v neděli nebo v kterýkoli jiný den.⁸² Na Květnou neděli Ježíš přišel jako pokorný služebník a vstupoval na oslátku do bran Jeruzaléma. Byl vítán zpěvem „Požehnaný, jenž přichází k nám ve jménu Hospodinově“ (Ž 118,26; Mt 21,9). Odehrála se poslední večeře Páně (L 22,19-20), při které Ježíš předpověděl své utrpení a vysvětlil slovy i názorným jednáním s chlebem a kalichem vína smysl své smrti. Následující dramatický pašijový příběh vyvrcholil jeho vykupitelskou smrtí na kříži, ale po ní přichází slavné vzkříšení a zmrtvýchvstání. Toto tajemství Kristova utrpení, smrti a vzkříšení se názorně zvěstuje a zpřítomňuje právě v křesťanské liturgii.⁸³

Také v Liturgii podle dr. Karla Farského zaznívá benedictus – uvítací zpěv přicházejícího Krále na Květnou neděli. Dokonce je tomu ve dvou místech, kdy se tradičně spojuje s chvalozpěvem „Svatý“ (*sanctus*) a podruhé bezprostředně před přijímáním: „Požehnaný, kterýž přichází k nám jménem Páně, Hospodin v něm sám tu zjevuje se

nám.“⁸⁴ Při zpřítomnění se recitují slova, která zazněla při poslední večeři Ježíše Krista s učedníky, když vzal do rukou chléb: „Toto je mé tělo“, a když jim podával kalich: „Tento kalich je ta nová smlouva zpečetěná mou krví...“ Lámaný chléb znázorňuje Ježíšovo obětované tělo.⁸⁵ Přání „Pokoj Páně povždy s vámi!“ odkazuje na pokoj, který přináší Ježíš Kristus svou obětí (Ř 5,1). Ale jeho nositelem je i Vzkříšený Ježíš, který přichází mezi učedníky (J 20,19.26). V každé liturgii se znovu zpřítomňují tyto spásné velikonoční události názorným způsobem. A jako přicházel zmrtevýchvstalý živý Kristus ke svým učedníkům v jeruzalémském večeřadle, i dnes přichází ke své církvi skrze slovo a znamení lámaného chleba, podávaného kalicha s vínem, symboly kříže a světla. I bílé plátno rozprostřené na stole Páně je odkazem na Ježíšovo vzkříšení. Nepřipomínáme si v Liturgii jen Kristovu smrt a oběť, jakkoli patří k základu evangelia a celého biblického poselství, ale vyznáváme, že „Kristus je uprostřed nás“ jako živý Pán (srov. J 20,19). Reálná přítomnost vzkříšeného a živého Ježíše Krista je skutečností společné velikonoční víry církve, která prostupuje celým liturgickým rokem, každou nedělí, a kdykoli se církev shromažďuje, aby slavila bohoslužbu.

4.2 Bible a Liturgie podle dr. Karla Farského

Liturgie je shromážděním věřících, kde se společně čte Bible a naslouchá Božímu slovu.⁸⁶ Čtení Bible má svůj řád a je rozvrženo do jednoletého nebo tříletého cyklu.⁸⁷ Přitom biblické texty jsou variabilními elementy liturgie užívanými pro zvěstování zaslíbení Božího odpuštění v kající části, jako verše k obětování, k přijímání a požehnání. Ve staré církvi během bohoslužby byly hojně užívány a zpívány žalmy.⁸⁸

Dále jsou stále biblické texty komponenty bohoslužby, ať již v přímých citacích nebo úpravách, jako například apoštolský pozdrav (2 K 13,13), blahoslavenství (Mt 5,3-12), Svatý (Iz 6,3), benedictus (Mt 21,9; Ž 117,27), slova ustanovení večeře Páně (L 22,19-20; 1 K 11,23-26), modlitba Páně (Mt 6,9-13). Biblickými starobylými hebrejskými výrazy jsou „Amen“⁸⁹ a „Haleluja“⁹⁰.

Liturgické modlitební texty a zvěstné výpovědi jsou však plné biblických formulací, narážek a odkazů (aluzí). Odpověď „I s tebou Hospodin“ se vyskytuje ve Starém zákoně (1 Pa 22,11). „Blahoslaveno buď království...po věky věků“ připomíná verš ze Žalmu 145 (Ž 145,13a; srov. L 17,21c). Odpověď „Bůh v nás a my v Bohu“ je blízká svědectví 1. listu Jana (1 J 4,15). V kající pasáži zaznívá prosba o rozjasnění Boží tváře nad námi, která se vyskytuje v Žalmu 67 (Ž 67,2; srov. Ž 31,17). S od-

dotýkají a které ho v setkání s Boží láskou proměňují.

4.3 Zvěstování v okruhu církevního roku

Středem křesťanského hlásání je Ježíš Kristus dosvědčený biblickými texty, zvláště čtyřmi evangelními spisy. Události s ním spojené jsou rozvrženy do osnovy církevního či liturgického roku.⁹¹ Pravidelné čtení z Bible a z něho vycházející kázání v průběhu jednoho roku vytváří celek a umožňuje posluchačům přiblížení a zpřítomnění celého Ježíšova života a díla. Zvolené a ustálené texty pro nedělní a sváteční liturgické čtení tvoří okruh základních spásně-dějinných událostí. Každý liturgický rok od adventu po poslední neděli je zvěstným celkem, okruhem. Spíše než o uzavřeném kruhu, hovoří se o spirále. Vracíme se ke stejnému, ale jinak. Každoroční „opakování“ biblických textů vánočních, velikonočních a svatodušních svátků, ale i jednotlivých nedělí, nabízí kazateli i posluchači možnost hlouběji pronikat do obsahu zvěsti evangelia v jeho plnosti. „Půvabem kázání je možnost vracet se v kruhu či spirále k jednotlivým tématům, odkrývat postupně fasety a vrstvy tajemství ve světle různých evangelních textů a různých liturgických dob. K jádru evangelia nahlížíme z různých stran.“⁹² Evangelium je obrazně řečeno jako drahokam, na který hledíme z různých

Závěrem

K liturgii se vztahuje řada dalších témat, jakými jsou svátosti a obřady, příležitostné a alternativní bohoslužebné tvary, církevní rok a jeho slavení v průběhu času, architektura a bohoslužebný prostor, zařízení a předměty, liturgické oděvy i různé praktické otázky služby a další. Toto předkládané pojednání je soustředěno ve svém užším vymezení na výklad Liturgie podle dr. Karla Farského. Tato specifická liturgie je propojena se vznikem, utvářením a dějinnou cestou Církve československé husitské. Předkládaný stručný výklad chce tak znovu upozornit na skryté hodnoty naší Liturgie a přispět k jejímu hlubšímu poznávání a pochopení. Žádným jednotlivým výkladem nelze však postihnout všechny aspekty, mnohé souvislosti a jednotlivosti, které se s Liturgií podle dr. Karla Farského pojí. Zůstává zde stále otevřený prostor pro studium, promýšlení a rozhovory o daru Liturgie. Kéž všem nositelům obecného i svátostného kněžství dává Bůh do srdcí touhu po něm (Ž 33,20-22), bázeň a úctu před ním (Ž 47,3) i radost ze společné služby jemu (Ž 100). Ať naše společná liturgická služba, vycházející z vděčné víry církve i z naší osobní víry, je upřímnou oslavou našeho Pána, dárce spásy a života!

„Nechť ve vás přebývá slovo Kristovo v celém svém bohatství: se vší moudrostí se navzájem učte a napomínejte a s vděčností v srdci oslavujte Boha žalmy, chválami a zpěvem, jak vám dává Duch. Všechno, cokoli mluvíte nebo děláte, čiňte ve jménu Pána Ježíše a skrze něho děkujte Bohu Otci“ (Ko 3,16-17).

„Sláva Bohu v Kristu!“ (Liturgie, s. 41)

Poznámky

- ¹ *Zpráva o I. řádném sněmu církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze. Ústřední rada církve československé v Praze 1924, cit. s. 131.*
- ² TAFT, Robert F.: *Stručné dějiny byzantské liturgie*. Refugium Olomouc, 2011.
- ³ NOVÁK, Jiří A.: Cyrilometodějský ritus. *Jubilejní sborník. K 1100. výročí smrti sv. Metoděje arcibiskupa Velké Moravy*. Pravoslavná církev. Praha 1985, s. 139–161.
- ⁴ AMBROS, Pavel: Liturgie sv. Petra. In: FARRUGIA, Edward G.: *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. Refugium Velehrad – Roma, 2008, s. 544.
- ⁵ BUTTA, Tomáš: *Staroslověnská bohoslužba a liturgie Farského*. Vydala Církev československá husitská edice Blahoslav. Praha 2013.
- ⁶ *Liturgie*, vyd. 2004, s. 32.
- ⁷ Liturgie (mše). In: *Zpěvník písní duchovních pro církev československou*. Upravil Karel Farský. Praha 1924, s. 195.
- ⁸ NEUMAN, Augustin: *Z dějin bohoslužeb doby husitské*. 1922; KAŇÁK, Miloslav: Husův podíl na zrodu husitské bohoslužby. *Český zápas* 1954, č. 1954, č. 9, s. 3–4. Týž: K vývoji husitské bohoslužby po Husovi. *Náboženská revue* 1954 s. 132–135; s. 156–165. Týž: O tábořské a bratrské bohoslužbě. *Blahoslav* 1968, Praha 1967, s. 34–41. POKORNÝ, Ladislav: *Liturgika II. díl. Dějiny liturgie v přehledu*. Praha 1977, s. 171–180; SALAJKA, Milan: *Křesťanská bohoslužba*. Praha 1985, s. 38–41; HOLETON, David R.: *Liturgický život české reformace*. In: *Umění české reformace (1380–1620)*. Horníčková K.; Šroněk M. (eds.), Academia Praha, s. 219–233.
- ⁹ *Výbor z české literatury husitské doby. Svazek první*. Nakladatelství československé akademie věd Praha 1963, s. 220–221.

- ¹⁰ *Jistebnický kancionál. 2. svazek – cantionale*. Ed. Hana Vlhová Wörner, Chomutov 2019, s. 79.
- ¹¹ *Český misál*. Vydáno péčí Klubu reformního duchovenstva. Praha 1919–1920, s. 12.
- ¹² Seznam zachovaných kancionálů podal Zikmund Winter (WINTER, Z.: *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století*. Svazek druhý. Praha 1896, s. 988–990).
- ¹³ *Čtyři vyznání*. Komenského bohoslovecká evangelická fakulta Praha 1951, s. 39–40.
- ¹⁴ *Mikuláš z Pelhřimova, Vyznání a obrana táborů*. Přeložili F. M. Dobiáš a A. Molnár. Academia Praha 1972, s. 95.
- ¹⁵ Tamtéž, s. 87–93, s. 95–96.
- ¹⁶ BAŤOVÁ, Eliška: *Písně Jana Augusty. Druhá tvář bratrské hymnografie*. Praha 2018.
- ¹⁷ KOUBA, Jan: *Slovník staročeských hymnografů (13.–18. století)*. Etnologický ústav Akademie věd České republiky, Praha 2017, s. 249–255.
- ¹⁸ SETTARI, Olga: Hymnografická činnost Jan Blahoslava ve světle Muziky a kancionálu. In: *Jan Blahoslav předchůdce J. A. Komenského 1571–1971*. Sborník k čtyřstému výročí úmrtí Jana Blahoslava. Vydalo Muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, s. 179–187.
- ¹⁹ *Jan Amos Komenský. Duchovní písně*. K vydání připravil Antonín Škarka. Vyšehrad Praha 1952.
- ²⁰ BUTTA, Tomáš: Liturgie dr. Karla Farského – duchovní zdroje, historický kontext vzniku a její podoba. In: *Karel Farský. Sborník věnovaný 90. výročí modernistického kněze, učitele a patriarchy Církve československé husitské*. Praha 2017, s. 116–118.
- ²¹ Slavení eucharistie se stalo v Církvi československé husitské součástí každé bohoslužby o nedělích a svátcích, avšak přijímání svátosti večeře Páně laiky probíhalo jen několikrát do roka, zpravidla o hlavních svátcích. V tom zůstala CČSH dědičkou praxe Římskokatolické

církve. Ke změně této praxe došlo vlivem liturgického hnutí a v současnosti je při slavení eucharistie otevřena možnost přistupovat k přijímání všem pokřtěným (srov. KOLÁŘ, P.: *Od mateřského jazyka k českému obřadu. K utváření bohoslužebné praxe Církve československé v letech 1920-1971. Lidé města* 2022, č. 1, s. 65–66).

- ²² KOVALČÍK, Zdeněk: Zpěvník Dr. Karla Farského. Zpěvník písní duchovních doporučitelných bratřím a sestrám církve československé. In: *Karel Farský. Sborník věnovaný 90. výročí modernistického kněze, učitele a patriarchy Církve československé husitské*. Uspořádali Tomáš Butta a Jiří Vaníček. Blahoslav Praha 2017, s. 83–115.
- ²³ Doklady o Píchově zájmu o hudební prameny doby husitské nacházíme v jeho životopisném svědectví: „Město Vodňany samo vlastní velikou knihovnu, od Mistra Kampana s mnohými knihami ze slavné doby husitské. Také chrám je monumentální gotická stavba s vnitřní výzdobou Mistra Mikuláše Alše. Jsou tu tři kůry: nejhořejší tzv. figurální s varhanami, hudebníky a zpěváky; dolní literátský, kde literáti zpívali staré duchovní písně, zvláště roráty z husitského psaného kancionálu...“ (PÍCHA, Josef F.: *Vzpomínání o dr. K. Farském. Souvislosti našich životních dějů*. Přepsáno péčí ústředního archivu a muzea ČČSH z roku 1996, cit. s. 4).
- ²⁴ Srov. KOLÁŘ, Pavel: Teologický a liturgický profil Církve československé (husitské). In: NEŠPOR, Zdeněk R.: *Encyklopedie Církve československé*. Karolinum Praha 2022, s. 42.
- ²⁵ *Dokumenty Tridentského koncilu*. Z latinského originálu přeložil Ignác Antonín Hrdina, O. Praem. Praha 2015, s. 163–172.
- ²⁶ CABAN, Peter: *Dejiny slávenia eucharistie do druhého vatikánskeho koncilu*. Spolok sväteho Vojtecha, Trnava 2010, s. 115–117.
- ²⁷ SALAJKA, Milan: *Křesťanská bohoslužba*. Blahoslav Pra-

Seznam literatury a pramenů

ADAM, Adolf: *Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe*. Vyšehrad Praha 1998.

ADAM, A.: *Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Vyšehrad Praha 2001.

ADAM, A. – BERGER R.: *Pastoralliturgisches Handlexikon*. Freiburg 1980.

BERGER, Rupert: *Liturgický slovník*. Vyšehrad Praha 2008.

Bible kralická šestidílná. Kompletní vydání s původními poznámkami. Česká biblická společnost Praha 2014.

Bohoslužebná kniha církve českomoravské. Za vedení Liturgické komise zpracoval a upravil Alois Tuháček. Nápěvy složil Josef Pícha. Za patriarchátu Dra Gustava Procházky vydala Ústřední rada CČM, Praha 1940.

Bohoslužebná kniha církve československé. Za vedení Liturgické komise zpracoval a upravil Alois Tuháček. Nápěvy Josef F. Pícha, Praha 1952.

Bohoslužebná kniha CČSH. Liturgické modlitby podle období církevního roku (Malý misál). Praha 1992.

Bohoslužebná kniha Církve československé husitské. Liturgie podle patriarchy Karla Farského. Druhá liturgie CČSH. Ústřední rada CČSH, Praha 2004.

Bohoslužebná kniha Církve československé husitské s biblickými čteními podle Ekumenického lekcionáře a Liturgií podle patriarchy Karla Farského. I. díl – řada A. Praha 2013.

Bohoslužebná kniha Církve československé husitské s biblickými čteními podle Ekumenického lekcionáře a Liturgií podle patriarchy Karla Farského. II. díl – řada B, Praha 2014.

Bohoslužebná kniha Církve československé husitské s biblickými čteními podle Ekumenického lekcionáře a Liturgií podle patriarchy Karla Farského. III. díl – řada C, Praha 2015.

Bohoslužebné zpěvy církve československé. Blahoslav Praha 1952.

Bohoslužebný řád Církve československé husitské. In: Usnesení VI. řádného sněmu CCŠH. Praha 1983, s. 84–90.

Bohoslužebný řád CCŠH. vyd. ÚR CCŠH, Praha 1992.

Bohoslužebný řád CCŠH. In: Liturgie CCŠH. vyd. 2004, s. 17–22.

Bonaventura o trojí cestě. Vyšehrad 2019.

BOUŠE, Zdeněk Bonaventura: *Malá katolická liturgika. Tradice, kritika, budoucnost. Vyšehrad, Praha 2004.*

Božská liturgie svatého Jana Zlatoústého a svatého Basila Velikého s podrobnými liturgickými úkony pro kněze, diakona a žalmistu. Praha 2012.

BUGEL, Walerian: *Anafora jako teologický text. Vybrané otázky na příkladu pokoncilních eucharistických modliteb římské liturgie. Olomouc 2015.*

BUJNA, Lukáš: Stavba liturgie Karla Farského. In: Preface 2017, č. 3–4, s. 23–31.

BUJNA, L.: *Smysl, stavba a zvěst ekumenického lekcionáře. In: Liturgie jako oslava Boha, sjednocení církve, poselství spásy světu. Uspořádali Tomáš Butta, Zdeněk Kučera, Kristýna Mlýnková. Praha 2012, s. 56–57.*

CABAN, Peter: *Liturgika. Princípy a teológia liturgie. Trnava 2010.*

CABAN, P.: *Dejiny slávenia eucharistie do druhého Vatikánskeho koncilu. Trnava 2010.*

CABAN, P.: *Dejiny kresťanskej liturgie v staroveku*. Praha 2013.

ČERNÝ, Pavel: *Co znamená tělo a krev Páně? Eucharistie a zápas o jednotu církve*. In: *Theologia vitae*. 2009, č. 1, s. 69–84.

Český misál. Vydáno péčí Klubu reformního duchovenstva. Praha 1919-1920.

Dokumenty liturgické obnovy. Matice cyrilometodějská s. r. o. Olomouc 1994.

Dokumenty Tridentského koncilu. Z latinského originálu přeložil Ignác Antonín Hrdina, O. Praem. Praha 2015.

DONGHI, Antonio: *Gesta a slova*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1995.

Encyklopedický slovník křesťanského východu. Refugium Velehrad – Roma, Olomouc 2008.

Eucharistie. Mysterium fidei. Trinitas Svítavy ve spolupráci s křesťanskou akademií Řím 2002.

Eucharistická slavnost Starokatolické církve. Starokatolický misál. Praha 2011.

Eucharistické modlitby. Liturgická komise Biskupské konference ČSFR, Praha 1992.

Eucharistické modlitby Alfreda Schillinga. Přel. Václav Konzal. Sít Praha 2009.

FARSKÝ, Karel: *Stručné informace o náboženských názorech, úkolech a organizaci církve československé*. Praha 1925.

FARSKÝ, K.: *Postily*. Vydal M. Kaňák. Blahoslav Praha 1952.

FARRUGIA, Edward G.: *Encyklopedický slovník křesťanské-*

ho Východu. Refugium Velehrad – Roma 2008.

FILIPI, Pavel: *Hostina chudých. Kapitoly o večeři Páně*. Kalich Praha 1991.

FILIPI, P.: *Liturgická obnova jako aktuální téma*. In: *Theologia vitae* 2008, č. 2, s. 187–196.

FILIPI, P.: *Pozvání k oslavě. Evangelická liturgika*. Kalich Praha 2011.

Fórum pastorálních teologů X. Tajemství eucharistie: Pascha, oběť, iniciace a spiritualita. Olomouc 2013.

GENNEP, van Arnold: *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. Praha 1996.

GUARDINI, Romano: *O posvátných znameních*. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1992.

HIPPOLYT, Římský: *Apoštolská tradice*. Velehrad 2000.

HOLETON, R. David: *Liturgický život české reformace*. In: *Umění české reformace (1380-1620)*. Academia Praha 2010, s. 219–233.

HOLETON, David: Bohoslužebná úcta k Janu Husovi v české reformaci a dnes. In: *Mistr Jan Hus v proměnách času a jeho poselství víry dnešku*. Uspořádali Zdeněk Kučera a Tomáš Butta, Praha 2012, s. 121–138.

HORSKÝ, Rudolf, *Bohoslužebné předměty a symboly v církvi československé*. Praha 1963.

HORYNA, Martin: *Česká reformace a hudba. Studie o bohoslužebném zpěvu českých nekatolických církví v období 1420–1620*. In: *Hudební věda*. 2011, č. 1, s. 5–33.

HRABA, Vladimír: Proměnné části podle liturgie patriarchy Karla Farského. In: *Teologie prostého života*. Sborník příspěvků z teologické konference 2.–3. března 2010 v Hrad-

ci Králové. Martin Chadima – Jan Rokyta (ed.), Hradec Králové 2010, s. 46–56.

HRABA, V.: *Kristus vprostřed nás. Výklad liturgie a malá liturgika Církve československé husitské*. Vydala Královéhradecká diecéze CČSH. Hradec Králové 2018.

HRADILEK, Pavel: *Bohoslužba jako cesta k sblížení. Křesťanská liturgika*. Vydal Institut ekumenických studií. Praha 2018.

Husitská tradice ve víře a učení CČSH. Poselství naukového výboru VI. sněmu z 16. srpna 1981. In: *Usnesení VI. řádného sněmu Církve československé husitské*. Ústřední rada Praha 1983, s. 63–67.

CHADIMA, Martin: *Fenomén eucharistie (Od Starého zákona po současnost)*. Praha 2013.

Jan Amos Komenský. *Kancionál*. K vydání připravila Olga Setari. Kalich Praha 1992.

Jistebnický kancionál. 1. svazek – graduale. David R. Holeton – Hana Vlhová Wörner (ed.), Brno 2005.

Jistebnický kancionál. 2. svazek – cantionale. Ed. Hana Vlhová Wörner, Chomutov 2019.

KADEŘÁVEK, Václav: Geneze liturgie dr. Karla Farského. *Theologická revue* 1977, s. 39–42.

KADEŘÁVEK, V. – SALAJKA M.: *Církev a čas*. Praha 1982.

KALINA, Pavel: *Umění a mystika. Od Hildegardy z Bingen k abstraktnímu expresionismu*. Academia Praha 2013.

KALOUS, František: *Řád bohoslužebný*. In: *Zpráva o I. řádném sněmu církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze*. ÚR CČS, Praha, s. 126–152.

KALOUS, F.; KAŇÁK, M.: Poznámky k rukopisu „Liturgie“ od dr. K. Farského. *Náboženská revue* 1942, č. 3, s. 150–154.

KAŇÁK, Miloslav: Význam Českého misálu pro vznik církve československé. *Český zápas* 1949 č. 51–52, s. 236.

KAŇÁK, M.: Liturgický projev církve českomoravské v historickém přehledu a vývoji. *Náboženská revue* 1942, s. 27–32; 97–103; 167–176; 208–217.

KOLÁŘ, Pavel: *Na cestě k teologickému propriu CČSH*. In: *Liturgie jako oslava Boha, sjednocení církve, poselství spásy světu*. Uspořádali Tomáš Butta, Zdeněk Kučera, Kristýna Mlýnková. Praha 2012, s. 18–40.

KOLÁŘ, P.: *Kázání v kontextu bohoslužebného slavení*. In: LIGUŠ J.; BUTTA T.; KOLÁŘ P. a kol.: *Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti. Studie z homiletiky*. Praha 2014, s. 226–261.

KOLÁŘ, P.: Otázka univerzality liturgického slavení a její význam pro liturgický život CČSH. *Theologická revue* 2018 č. 1, s. 18–37.

KOLÁŘ, P.: *Mezi liturgickým a divadelním prostorem. Miroslov Kouřil, církevní architekt a avantgardní scénograf*. In: *Sbory Církve československé husitské – architektonické dědictví našich regionů*. Kolektiv autorů CČSH a ČVUT. Praha 2018, s. 59–64.

KOLÁŘ, P.: *Liturgie a komunikace*. In: *Prakticko-teologické aspekty mezilidské komunikace*. Flavia Viera s. r. o. Sokolov 2019, s. 163–241.

KOLÁŘ, P.: Bohoslužebná památka Jana Amose Komenského v Českém misále a Bohoslužebné knize Církve československé. In: *Jan Amos Komenský a jeho odkaz v Církvi československé husitské*. Tomáš Butta – Markéta Pánková – Martin Jindra (eds.), Praha 2022, s. 121–128.

KOLÁŘ, P.: Od mateřského jazyka k českému obřadu. K utváření bohoslužebné praxe Církve československé v letech 1920–1971. *Lidé města* 2022, č. 1, s. 59–88.

KOLÁŘ, P.: Teologický a liturgický profil Církve československé (husitské). In: NEŠPOR, Zdeněk R.: *Encyklopedie Církve československé*. Karolinum Praha 2022, s. 34–55.

KOPEČEK, Pavel: *Liturgie a architektura. Moderní sakrální architektura v Čechách a na Moravě*. Univerzita Palackého v Olomouci 2013.

KOPEČEK, P. a kol.: *Projevy křesťanské liturgie v kulturní krajině*. Mendelova univerzita Brno 2015.

KOPEČEK, P.: *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma*. Brno 2016.

KOPEČEK, P.: *Fundamentální liturgika. Křesťanské slavení: teologie, historie, pastore*. Olomouc 2020.

KOPEČEK, P.: *Speciální liturgika. Mysterium Christi v obřadech církve: historie, teologie, pastore*. Olomouc 2022.

KOPEČEK, P.: *Člověk a slavení. Rituály v postmoderní společnosti*. Olomouc 2024.

KORMANÍK, Peter: *Základné sväté tajiny pravoslávnej cirkvi (Teologicko-praktický výklad)*. Prešov 1996.

KORMANÍK, P.: *Liturgický rok v pravoslávnej cirkvi*. Prešov 1997.

KORMANÍK, P.: *Pravoslávna liturgia*. I. Prešov 1999.

KORMANÍK, P.: *Pravoslávna liturgia*. II. Prešov 2000.

Konstituce o posvátné liturgii. Sacrosanctum Concilium. In: *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Zvon Praha 1995, s. 125–171.

KOUBA, Jan: *Slovník českých hymnografů (13.–18. století)*. Praha 2017.

KOVALČÍK, Zdeněk: Hudba v Církvi československé husitské. In: *90 let Církve československé husitské*. Praha 2010, s. 185–202.

KOVALČÍK, Z.: Hudební liturgická a písňová tvorba v prvních desetiletích Církve československé husitské. In: *Liturgie jako oslava Boha, sjednocení církve, poselství spásy světu*. Uspořádali Tomáš Butta, Zdeněk Kučera, Kristýna Mlýnková. Praha 2012, s. 41–50.

KOVALČÍK, Z.: Zpěvník Dr. Karla Farského. Zpěvník písní duchovních doporučitelných bratřím a sestrám církve československé. In: *Karel Farský. Sborník věnovaný 90. výročí modernistického kněze, učitele a patriarchy Církve československé husitské*. Uspořádali Tomáš Butta a Jiří Vaníček. Blahoslav Praha 2017, s. 83–115.

KOVALČÍK, Z.: Hudební odkaz Josefa Františka Píchy. In: *Církev československá husitská 1920–2020 – nahlédnutí do dějin a kulturních aktivit během její staleté cesty. Sborník přednášek k 100. výročí ČČSH*. Uspořádali Tomáš Novák a Tomáš Butta. Praha 2020, s. 89–107.

KOVALČÍK, Z.: Písňe se vztahem k J. A. Komenskému ve zpěvnících ČČSH. In: *Jan Amos Komenský a jeho odkaz v Církvi československé husitské*. Tomáš Butta – Markéta Pánková – Martin Jindra (eds.), Praha 2022, s. 133–147.

KUČERA, Zdeněk: *Trojiční teologie. Základ teologie ve zjevení*. Brno 2001.

KUNETKA, František: *Stručné dějiny hudby a zpěvu v liturgii*. CMBF Olomouc 1989.

KUNETKA, F.: *Svatosti dary Slova, které se stalo Tělem. Dogmaticko-liturgická studie*. Matice cyrilometodějská.

Olomouc. Bez vrocení.

KUNETKA, F.: *Židovské kořeny anafory*. Olomouc 1994.

KUNETKA, F.: *Liturgický rok ve slavení církve*. Olomouc 1995.

KUNETKA, F.: *Slavnost našeho vykoupení. Nástin liturgické teologie*. Kostelní Vydří 1997.

KUNETKA, F.: *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní Vydří 2001.

KUNETKA, F.: *Eucharistie v křesťanské antice*. Olomouc 2004.

KUNETKA, F.: Musica sacra, nebo musica liturgiae sacrae? In: *SALVE. Revue pro teologii a duchovní život*, 2008, č. 2, s. 33–56.

KUNETKA, F.: Liturgie mezi katolickou modernou a II. Vatikánským koncilem. In: *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*. Walerian Bugel a kolektiv. Olomouc 2011, s. 27–46.

LANDOVÁ, Tabita: *Liturgie Jednoty bratrské (1457–1620)*. Praha 2014.

LANDOVÁ, T.: Liturgia semper reformanda. Teologické a antropologické výzvy pro evangelickou liturgiku, Teologická reflexe 2019, č. 1, s. 41–58.

LANDOVÁ, T.: Bohoslužby a svátosti v čase pandemie: Ztráty, obohacení a výzvy do budoucna. In: *OPATRŇ, Michal; ŠIMR, Karel a kol.: Církev v době pandemie*, CDK Brno 2022, s. 153–181.

Lidový sborník modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve. Praha 1951. *Lidový sborník modliteb a bohoslužebných zpěvů pravoslavné církve*. Praha 1951.

Liturgie jako oslava Boha, sjednocení církve, poselství spásy světa. Uspořádali Tomáš Butta, Zdeněk Kučera, Kristýna Mlýnková. Praha 2012.

Liturgie. In: *Zpěvník písní duchovních pro církev československou.* Praha 1924, s. 193–209.

Liturgie patriarchy Dr. K. Farského. Vyd. Ústřední rada ČČS v Praze 1939.

Liturgie patriarchy Dr. K. Farského. Vyd. Ústřední rada ČČS v Praze 1960.

MEDEK, Rudolf: K práci na Farského liturgii. *Theologická revue* 1974, s. 9–14; s. 51–54.

Mikuláš z Pelhřimova, Vyznání a obrana táborů. Přeložili F. M. Dobiáš a A. Molnár. Academia Praha 1972.

MIRKOVIČ, Lazar: *Pravoslavná liturgika alebo Náuka o bohoslužbe provoslávnej východnej cirkvi.* I. část, Belehrad 1965, Pravoslavná bohoslovecká fakulta v Prešove 1994.

Misál na neděle a význačné svátky liturgického roku. Kostelní Vydří 2008.

MRŇÁVEK, Tomáš: *Vývoj a struktura Liturgie sv. Jana Zlatoústého.* Pavel Mervart Červený Kostelec 2016.

MURRAY, Robert: *Teologie stvoření. Reflexe o ekologii.* Refugium Velehrad – Roma 2017.

NOSEK, Bedřich; DAMOHORSKÁ, Pavla: *Úvod do synagogální liturgie.* Karolinum Praha 2005.

Nová pražská pesachová hagada. Z hebrejského originálu přeložil vrchní pražský a zemský rabín Efraim K. Sidon. Sefer Praha 2020.

Obnova církve katolické v československé republice. Návrh Jednoty československého duchovenstva v Praze. Praha 1919.

Obřadní příručka pro církev československou. K. Farský. Nákladem vlastním. 1920.

OPATRŇÝ, Michal; ŠIMR, Karel a kol.: *Církev v době pandemie*, CDK, Brno 2022.

Počátky staročeské mystiky. Edičně připravil a doprovodnými poznámkami opatřil Jan Menšík. Dauphin Praha – Podlesí 2006.

POKORNÝ, Ladislav: *Obnovená liturgie.* Česká katolická charita. Praha 1976.

RATZINGER, Josef – Benedikt XVI.: *Duch liturgie.* Brno 2012.

REINSBERG, Jiří: *O mši svaté. Upravený přepis kázání z let 1981–1990.* TRITON Praha 2016.

RICHTER, Klemens: *Kult v Bibli, v židovství a v křesťanství.* Theologické texty 1994, č. 4, s. 110–111.

RICHTER, K.: *Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie.* Vyšehrad. Praha 1996.

RUTRLE, Otto.: *Liturgika I, 2,* Praha 1957.

RUTRLE, O.: *Liturgika. II. díl,* Praha 1954.

RUTRLE, O.: *Liturgická kázeň a tvorba. Náboženská revue* 1956, s. 149–157.

Římský misál. Přeložil a poznámkami liturgickými opatřil Marian Schaller. Čtvrté úplné vydání. Praha 1947.

SALAJKA, Milan: *These k otázce bohoslužebnosti církve. Theologická revue* 1973, s. 1–4.

SALAJKA, M.: *Jak se reformuje liturgie? Theologická revue* 1974, s. 93–96; s. 124–134; s. 174–179.

SALAJKA, M.: *Závazný rámec k našim liturgickým úva-*

hám. *Theologická revue* 1978, s. 65–69.

SALAJKA, M.: *Modlitba věřícího společenství*. Blahoslav Praha 1979.

SALAJKA, M.; KADERÁVEK V., *Církev a čas*. Blahoslav Praha 1983.

SALAJKA, M.: *Křesťanská bohoslužba*. Blahoslav Praha 1985.

SALAJKA, M.: Otázka po liturgickém principu a spiritualitě CČSH. *Theologická revue* 1992, s. 7–8.

SALAJKA, M.: *Kalendář, osobní jména a křesťanské svátky*. Victoria Publishing. Praha 1995.

SÁZAVA, Zdeněk: Místo Písma v naší liturgii. *Theologická revue* 1974, s. 149–151.

SCHALLER, Marian: *Liturgie*. Praha 1933.

SCHÜTZEICHEL, Herald: *Feier des Gottesdienstes*. Düsseldorf 1996.

SOUKUPOVÁ, Drahomíra: *Překlad liturgie dr. Karla Farského do liturgického jazyka církevněslovanského*. *Náboženská revue* 1963, s. 92–96.

SPISAR, Alois: *Ideový vývoj církve československé (Nástin)*, Praha 1936.

SPISAR, A.: *Věrouka v duchu církve československé*. Díl druhý. Praha 1945.

ŠANDERA, Petr: *Slavíme liturgii*. Vydalo tiskové středisko při DR CČSH Brno 2008.

ŠANDERA, P.: Biblická východiska liturgie CČSH a soustavy liturgických čtení. In: *Liturgie jako oslava Boha, sjednocení církve, poselství spásy světu*. Uspořádali Tomáš Butta, Zdeněk Kučera, Kristýna Mlýnková. Praha 2012, s. 51–55.

ŠINDLOVSKÝ, Evermod Gejza: *Svět liturgie. Slovník základní církevní terminologie*. Klášter premonstrátů na Strahově 1991.

TONZAR, David: Svátost večeře Páně. In: *Základy víry a tematika svátostí v teologické diskusi. Sborník přednášek a referátů z teologické konference*. Brno 2001, s. 27-35.

TONZAR, D.: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*. Karolinum Praha 2002.

TONZAROVÁ, Hana: Lekcionář a misál ČČSH z exegetického hlediska. In: *Liturgie jako oslava Boha, sjednocení církve, poselství spásy světa*. Uspořádali Tomáš Butta, Zdeněk Kučera, Kristýna Mlýnková. Praha 2012, s. 60–66.

TRTÍK, Zdeněk: Význam kázání a zpřítomnění v liturgii. *Náboženská revue* 1953 č. 3, s. 1–7.

TRTÍK, Z.: *Komentář k věrouce, dílu II*. Praha 1955.

TRTÍK, Z.: Večeře Páně. *Náboženská revue* 1953 č. 3, s. 1–7. 1961, s. 103–109.

TRTÍK, Z.: Smysl Farského liturgie. *Theologická revue* 1973, s. 145–147.

TRTÍK, Z.: Návrh na dotvoření Farského liturgie. *Theologická revue* 1974, s. 23–27.

TRTÍK, Z.: Přítomnost Krista v církvi. *Theologická revue* 1974, s. 69–76.

TRTÍK, Z.: Uvedení do Základů víry. *Theologická revue* 2004, č. 1, s. 85–123.

TUHÁČEK, Alois: Naše bohoslužebná kniha. *Náboženská revue* 1940, s. 286–291 a 356–371; *Náboženská revue* 1941, s. 17–24; s. 99–111; s. 280–284.

Učení náboženství křesťanského. Přijato I. řádným sněmem

církve československé dne 28.–30. března 1931. Praha 1948.

Umění české reformace (1380–1620). Horníčková K.; Šroněk M. (eds.), Academia Praha 2010.

UNDERHILL, Evelyn: *Mystika. Podstata a cesta duchovního vědomí*. Praha 2004.

UNDERHILL, E.: *Podstata mystiky a jiné eseje*. Praha 2008.

VLČKOVÁ, Michaela: *Tělo, čas a prostor v liturgii*. Praha 2017.

Základy víry Církve československé husitské. Praha 1975.

Základy víry Církve československé husitské se Stručným komentářem. Praha 2014.

Zpěvník církve československé. Praha 1957.

Zpěvník Církve československé husitské. Blahoslav Praha 2005.

Zpěvník Církve československé husitské. Blahoslav Praha 2015.

Zpěvník písní duchovních doporučitelných bratřím a sestrám církve československé. Upravil Dr. Karel Farský. Praha 1922.

Zpěvník písní duchovních pro církev československou. Upravil Karel Farský. Praha 1924.

Zpráva o I. řádném sněmu církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze. Ústřední rada církve československé v Praze 1924.

Z textů a článků autora

Publikace

Uvedení do bohoslužebné teorie a praxe v Církvi československé husitské. Prakticko-teologický výklad Liturgie podle patriarchy Karla Farského. Karolinum Praha 2005.

Znovuobjevování daru Liturgie. Vydalo tiskové středisko při DR CČSH Brno 2007.

Modlitby za církev a při různých příležitostech. Praha 2012.

Staroslověnská bohoslužba a liturgie Farského. Vydala Církev československá husitská edice Blahoslav. Praha 2013.

Praktický liturgický projev. Učební texty Husova institutu teologických studií. Praha 2015.

Modlitby k církevnímu roku, výročí a obřadům. Praha 2018.

Přednášky o bohoslužbě z teologického hlediska a praxe Církve československé husitské. Praha 2020.

Modlitby v čase a na rozmanitých místech. Praha 2023.

Příspěvky do monografií a sborníků

Řeč symbolů v liturgickém umění Františka Bílka. In: Život a dílo Františka Bílka. Praha 2000, s. 17–22.

Prínos prof. Trtíka pro prakticko-teologické obory. In: Slovo víry Zdeňka Trtíka. Sborník z kolokvia věnovaného prof. ThDr. Zdeňku Trtíkovi, s. 40–46.

O svátostech. In: Obřadní příručka – Agenda CČSH. 1. část. Praha 2006, s. 9–24.

Symbolika světla k liturgii. In: Dialog na cestě II., Praha 2006, s. 12–14.

Bohoslužebný život Církve československé husitské. In: 90 let Církve československé husitské. Kolektivní monografie, uspořádali Z. Kučera, T. Butta, Praha 2010, s. 175–184.

Česká bohoslužba. In: Katalog Od Husa k dnešku. Výstava k 90. výročí Církve československé husitské. Katalog uspořádali Zdeněk Kučera a Tomáš Butta, CČSH 2010, s. 27–28.

Liturgie podle dr. Karla Farského – vznik a vývoj v počátečním období. In: Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století. Walerian Bugel a kolektiv. Univerzita Palackého v Olomouci 2012.

Liturgie Církve československé husitské – aktuální problematika a pokus o její vyznačení. In: Liturgie jako oslava Boha, sjednocení církve a poselství spásy světa. Církev československá husitská. Praha 2012, s. 8–17.

Kázání v Církvi československé husitské. In: Kazatelství v kontextu tradice a přítomnosti. Studie z homiletiky. (Liguš, J.; Butta, T; Kolář P. a kol.) Vydáno pro Univerzitu Karlovu v Praze, Husitskou teologickou fakultou. Nakladatelství L. Marek 2014. s. 150–160.

Výkladové poznámky k pohřebním obřadům. In: Agenda Církve československé husitské. Druhá část. Pohřební obřady, s. 9–20. Praha 2015.

Výkladové poznámky k 3. části Agendy Církve československé husitské. In: Agenda Církve československé husitské. Třetí část. Praha 2015, s. 9–35.

Pohřební obřady podle Agendy Církve československé husitské. In: Pohřební obřady v různých liturgických tradicích. Walerian Bugel a kolektiv; Univerzita Palackého v Olomouci 2015, s. 158–168.

K identitě liturgického slavení Církve československé husitské. In: Identita Církve československé husitské. Materiály s tema-

tickými náměty pro vikariáty CČSH. Vydala Církev československá husitská pro vnitřní potřebu. Praha 2016, s. 20–27.

Svědkové Páně. In: Identita CČSH v duchovním životě a zbožnosti. Sborník z teologické konference v Brně 26.–27. 5. 2016, s. 25–30. Vydala CČSH Praha 2016.

Výklad modlitby Páně. In: Šandera P.; Butta T.: Základní texty duchovního života. Výklad Vyznání víry, Desatera a Modlitby Páně. Blahoslav Praha 2016, s. 101–131.

Život a dílo Karla Farského. In: Karel Farský. Sborník věnovaný 90. výročí modernistického kněze, učitele a patriarchy Církve československé husitské. Církev československá husitská v edici Blahoslav. Praha 2017, s. 5–25.

Liturgie dr. Karla Farského – duchovní zdroje, historický kontext vzniku a její podoba. In: Karel Farský. Sborník věnovaný 90. výročí modernistického kněze, učitele a patriarchy Církve československé husitské. Církev československá husitská v edici Blahoslav, Praha 2017, s. 116–128.

Liturgický prostor a jeho pojetí v Církvi československé husitské. In: Sbory CČSH – architektonické dědictví našich regionů. ČVUT v Praze, Fakulta stavební a CČSH 2018, s. 29–42.

Duchovní autorita Josefa Špaka provázející tvorbu Agendy CČSH (Poznámky ke vzniku obřadních příruček s osobními vzpomínkami). In: Poutník Božím humorem. Sborník věnovaný 90. výročí narození emeritního patriarchy Církve československé husitské Josefa Špaka. Církev československá husitská Praha 2019, s. 50–54.

Články do periodik

Osobnost liturga, TR 1997 č. 1, s. 11–12.

Sborové a přímluvné modlitby v naší liturgii, TR 1997 č. 2,

s. 28–30.

Eucharistická modlitba. TR 1997 č. 3, s. 47–48.

Prostor a výchova k liturgické aktivitě obce. TR 1997 č. 5, s. 76–78.

Rekapitulace a perspektivy liturgické tvorby v Církvi čs. husitské. TR 1998 č. 4, s. 60–61.

Číselné údaje v církevním roce. Blahoslav 2000. Kalendář Církve československé husitské, Praha 1999, s. 105–108.

Bílkovo liturgické umění. Blahoslav 2000. Kalendář Církve československé husitské, Praha 1999, s. 108–110.

Rty i srdce naše otevři. Úvahy o liturgických modlitbách a postojích. Blahoslav 1999. Kalendář Církve československé husitské. Praha 1998, s. 75–78.

Kristova oběť v liturgickém a uměleckém znázornění. TR 2002 č. 3, s. 304–309.

Čtení z Písma svatého v Liturgii a některé otázky s ním spojené. Blahoslav 2003. Kalendář Církve československé husitské, Praha 2002, s. 53–56.

Připomínání svědků Páně v církevním roce. In: Kalendář Blahoslav 2007, Praha 2006, s. 34–40.

Velké vyznání víry a jeho místo v naší liturgii a obřadech. Kalendář Blahoslav 2008, Praha 2007, s. 41–44.

Prapor jako náboženský symbol. Vinný kmen č. 3. Brněnská diecéze Církve československé husitské 2011, s. 25–27.

Bohoslužebné symboly, předměty a knihy. In: Blahoslav 2013. Kalendář Církve československé husitské, Praha 2012, s. 56–59.

Svátek těla a krve Páně v české reformaci. In: Blahoslav 2016. Kalendář Církve československé husitské. Praha 2015,

s. 52–54.

K identitě liturgického slavení Církve československé husitské. TR 2015 č. 4, s. 361–370.

Husitský chorál v církevních zpěvnících a dílech hudebních skladatelů. In: Cantus 2024, č. 1, s. 54–56.

Články v časopise Český zápas

Práce na nové Agendě. ČZ 1994, č. 5, s. 7.

Trojí symbolické jednání při obřadu kněžského svěcení. ČZ 1996, č. 5, s. 5.

K obřadu svátosti kněžského svěcení. ČZ 1996, č. 23, s. 5–6.

Sborové modlitby a přímluvy. ČZ 1997, č. 1, s. 2.4.

Glosy ke křtu dospělého I. ČZ 1997, č. 4, s. 4.

Glosy ke křtu dospělého II. ČZ 1997, č. 5, s. 4.

Přijímání večeře Páně na Zelený čtvrtek. ČZ 1997, č. 6, s. 5.

Biřmování – svátost Božího Ducha I. ČZ 1997, č. 10, s. 4.

Biřmování – svátost Božího Ducha II. ČZ 1997, č. 11, s. 4.

Slib při svátosti a obřadech. ČZ 1997, č. 14, s. 5.

Symbolika ke svatebnímu obřadu. ČZ 1997, č. 21, s. 6.

Svátost pokání ve zvláštním shromáždění. ČZ 1998, č. 5, s. 2–3.

Bohoslužebné předměty středověkých husitů. ČZ 1998, č. 10, s. 5–6.

O křtu v Agendě. ČZ 1998, č. 11, s. 6.

Zpěvy z husitského kancionálu. ČZ 1999, č. 13, s. 4.

Zpěvník liturgickou knihou obce. ČZ 2000, č. 22, s. 1.

Farského modlitba ke Kristu. ČZ 2001, č. 18, s. 6.

Význam přímlyvné modlitby za vládce (1 Tm 2,1-6). ČZ 2003, č. 12, s. 1.

Pozdrav pokoje v liturgii. ČZ 2003, č. 36, s. 6.

K významu křestního obřadu dětí. ČZ 2003, č. 50, s. 6.

Zvěstování v okruhu církevního roku. ČZ 2005, č. 48, s. 2.

Z jakého materiálu bohoslužebný kalich. ČZ 2006, č. 8, s. 3–4.

O víně užívaném v bohoslužbě. ČZ 2006, č. 16, s. 1.3.

K vydání obřadní příručky – Agendy CČSH. ČZ 2006, č. 19, s. 3.

Pobožnost podle Františka Kalouse a její výklad. ČZ 2008, č. 37, s. 1.3.

K 90. výročí české vánoční bohoslužby. ČZ 2009, č. 47, s. 1.3.

K 90. výročí české vánoční bohoslužby 2. ČZ 2009, č. 48, s. 1.3.

K 90. výročí české vánoční bohoslužby 3. ČZ 2009, č. 49, s. 1.3.

Rozjímání nad textem svatodušní písně „Přiď, ó Duchu přesvatý“. ČZ 2010, č. 21, s. 1.

Staroslověnská bohoslužba a Liturgie podle dr. Karla Farského. ČZ 2012, č. 51, s. 1.

Hledání podoby přijímání podobojí v utrakvismu. ČZ 2014, č. 18, s. 1.3.

Farského liturgická zbožnost a rys tolerance. ČZ 2014, č. 25, s. 1.

O významu památky zesnulých a svědků Páně. ČZ 2014, č. 44, s. 5.

V církvi se zpívá od počátku. ČZ 2015, č. 7, s. 5.

K zahájení a charakteru postního času. ČZ 2015, č. 8, s. 1.

Slavíme velikonoční svátky. ČZ 2015, č. 14, s. 5.

Svatodušní svátky v ekumenickém pohledu. ČZ 2015, č. 21, s. 1.

Chvilé ticha k liturgii. ČZ 2015, č. 35, s. 1.

Úcta k Marii v bohoslužebném životě Církve československé husitské. ČZ 2016, č. 5, s. 1.3.

Velkopáteční Kristova cesta vykoupení. ČZ 2016, č. 13, s. 5.

K pramenům a duchovnímu dědictví Farského liturgie. ČZ 2016, č. 16, s. 4.

Co vyjadřujeme stáním při bohoslužbě. ČZ 2016, č. 32, s. 1.3.

Památka zesnulých ve zbožnosti Církve československé husitské. ČZ 2017, č. 45, s. 5.

Ejhle, Hospodin přijde aneb o zpěvu v adventním čase. ČZ 2017, č. 49, s. 5.

Křesťanské stavby v průběhu měnících se staletí. ČZ 2018, č. 3, s. 6.

Začíná postní čas. ČZ 2018, č. 7, s. 1.

Modlitba a vhodná chvíle pro ni. ČZ 2018, č. 9, s. 5.

K vývoji a podobě liturgického oděvu v CČSH. ČZ 2018, č. 21, s. 1.

Bohoslužba rané doby ve svědectví apoštola Pavla. ČZ 2018, č. 50, s. 2.

Jaké místo zauímají v naší víře svědkové Páně. ČZ 2019, č. 41, s. 5.

K 100. výročí Českého misálu a české vánoční bohoslužby. ČZ 2019, č. 51, s. 5–6.

Svatost večere Páně a její vysluhování v době pandemie – otevřené úvahy. ČZ 2020, č. 17, s. 1.

Prosby o Ducha svatého v Liturgii, modlitbách a písních. ČZ 2020, č. 22, s. 1.

K symbolice hostií podle Františka Bílka. ČZ 2020, č. 33, s. 1.

K poselství a obrazům vánočních písní. ČZ 2020, č. 51, s. 6.

Zamyšlení o významu a funkci chrámu. ČZ 2021, č. 22, s. 1.

Ekologické motivy v Liturgii podle Karla Farského. ČZ 2021, č. 31, s. 1.3.

K tématu bohoslužebného oděvu CČSH. ČZ 2021, č. 44, s. 3.

Náboženská stavba – její charakter a funkce. ČZ 2023, č. 19, s. 4.

K pramenům liturgické tvorby prof. Aloise Tuháčka. 140 let od jeho narození. ČZ 2023, č. 21, s. 3–4.

Slovo a hudba v liturgii. ČZ 2023, č. 33, s. 4–5.

Vděčnost za stvoření v hymnech a písních. ČZ 2023, č. 41, s. 7.

O vánoční tradici, zvycích a pravé vnitřní radosti. ČZ 2024, č. 52, s. 11.

